

TARJIMADA GRAMMATIK MASALALAR

Andijon davlat chet tillarini instituti

Xorijiy til va adabiyoti nemis tili yo'nalishi

402-guruh talabas **Xosiyatxon Xojiboboyeva**Ilmiy rahbar **Nargizaxon Qodirova**

Annotatsiya: Maqolada tarjimada grammatik masalalar, xususan, zamonlar, kelishiklar, so'z tartibi, ajraluvchi fe'llar va modal fe'llarning tarjimaga ta'siri tahlil qilinadi. Tilning grammatik tizimidagi farqlarni tushunish va ularni to'g'ri uzatish tarjimon uchun muhim vazifa hisoblanadi. Nemis va o'zbek tillari orasidagi grammatik tafovutlarni hisobga olgan holda, maqolada grammatik moslikka erishish yo'llari va yechimlari ko'rsatilgan. Tarjimonning til bilimlari va tahlil qilish qobiliyati tarjimaning sifatini ta'minlashda asosiy rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: Tarjima, grammatik masalalar, zamonlar, kelishiklar, so'z tartibi, ajraluvchi fe'llar, modal fe'llar, grammatika, fe'l zamonlari, sintaksis

Аннотация: В статье рассматриваются грамматические проблемы перевода, в частности, влияние времен, падежей, порядка слов, отделяемых глаголов и модальных глаголов на процесс перевода. Понимание различий в грамматических системах и их правильная передача являются важной задачей для переводчика. В статье представлены пути и решения для достижения грамматической согласованности с учетом различий между немецким и узбекским языками. Знания языка и способность к анализу играют ключевую роль в обеспечении качества перевода.

Ключевые слова: Перевод, Грамматические проблемы, Времена, Падежи, Порядок слов, Отделяемые глаголы, Модальные глаголы, Грамматика, Времена глаголов, Синтаксис

Annotation: The article discusses grammatical issues in translation, particularly the impact of tenses, cases, word order, separable verbs, and modal verbs on the translation process. Understanding the differences in grammatical systems and their correct transmission is a critical task for translators. The article presents methods and solutions for achieving grammatical consistency, considering the differences between German and Uzbek languages. Language knowledge and analytical skills play a key role in ensuring the quality of the translation.

Keywords: Translation, grammatical issues, tenses, cases, word order, separable verbs, modal verbs, grammar, verb tenses, syntax

Tarjima jarayoni nafaqat lug‘aviy, balki grammatik bilimlarni ham chuqur egallashni talab qiladi. Har bir til o‘ziga xos grammatik tizimga ega va bu tizimlar orasidagi tafovutlar tarjimon uchun muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayniqsa, nemis tilidan o‘zbek tiliga yoki aksincha tarjima qilishda fe‘l zamonlari, so‘z tartibi, artikllar, ot jinslari, kelishiklar va modal konstruksiyalar tarjimada grammatik ehtiyotkorlikni talab qiladi. Albatta, Xosiyatxon! Quyida sizga “Tarjimada grammatik masalalar” mavzusi yuzasidan muhim va umumiy nazariy ma’lumot taqdim etaman. Bu ma’lumotlar sizning maqolangiz yoki taqdimotingizga kirish qismi sifatida foydali bo‘ladi.

1. Tarjimaning grammatik asoslari. Tarjima — bu faqat so‘zlarni boshqa tilga almashtirish emas, balki grammatik strukturani, mazmunni va uslubni to‘g‘ri uzatish san’atidir. Har bir til o‘ziga xos grammatik qonun-qoidalarga ega. Shuning uchun, tarjima jarayonida grammatik moslikni ta’minlash asosiy vazifalardan biridir.

2. Grammatik masalalarning mohiyati. Tarjimada grammatik masalalar — bu ikki til grammatik tuzilmalaridagi farqlardan kelib chiqadigan muammolar bo‘lib, ular

noto'g'ri, tushunarsiz yoki ma'no buzilgan tarjimalarga sabab bo'ladi. Asosan quyidagi yo'nalishlarda uchraydi:

a) Zamonlar (Tempora). Turli tillarda zamon ifodalanishi har xil bo'lishi mumkin. Masalan, nemis tilida Perfekt, Präteritum, Plusquamperfekt kabi zamonlar bor, o'zbek tilida esa bu tushunchalar bir xil shakl bilan berilishi mumkin.

b) So'z tartibi (Wortstellung). Nemis tilida qat'iy sintaktik tartib mavjud, masalan, fe'l doimo ikkinchi yoki gap oxirida turadi. O'zbek tilida esa so'z tartibi erkinroq, urg'uga va ma'noga bog'liq.

c) Kelishiklar (Kasus). Nemis tilida to'rt kelishik mavjud: nominativ, akkusativ, dativ, genitiv. Ularning ishlatilish doirasi o'zbek tilidagidan farqli bo'lib, tarjimada noto'g'ri bog'lanishga olib kelishi mumkin.

d) Artikllar va jins. Nemis tilida otlar erkak (der), ayol (die) va o'rta (das) jinsga bo'linadi va bu artikllar grammatik funksiyaga ega. O'zbek tilida esa jins grammatik kategoriya sifatida mavjud emas.

e) Ajraluvchi fe'llar (Trennbare Verben). Ajraluvchi old qo'shimchali fe'llarni tarjima qilishda, ularning ma'nosi noto'g'ri tushunilishi mumkin.

f) Modal fe'llar. Majburiyat, imkon, istak bildiruvchi modal fe'llar tarjimada ehtiyotkorlikni talab qiladi, chunki ularning ma'nosi kontekstga bog'liq.

3. Tarjimonning vazifasi. Tarjimon har doim quyidagilarga e'tibor qaratishi kerak:

Grammatik moslik: gap tuzilmasi va fe'lning zamoni to'g'ri o'tkazilishi, semantik aniqlik: ma'no buzilmasligi, uslubiy sodiqlik: muallif uslubini saqlab qolishadi. Grammatik masalalar tarjima sifatiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun tarjimon ikki til grammatikasini mukammal bilishi va har bir tilning o'ziga xosliklarini hisobga olgan holda tarjima qilishi lozim. Ayniqsa, nemis tilidan o'zbek tiliga tarjima qilishda fe'l shakllari, artikllar, so'z tartibi va kelishiklar asosiy grammatik sinovlardir.

Asosiy grammatik muammolar.

1. Zamon (Tempus) muammosi. Nemis tilida Perfekt, Präteritum va Plusquamperfekt kabi zamonlar mavjud. Ularning o‘zbek tilidagi mosligi aniq emas va kontekstga qarab tarjima qilinadi:

Er hat den Brief geschrieben.

Tarjima: U xat yozgan (yuborgan) bo‘lishi mumkin.

(Perfekt – natijani bildiradi, lekin o‘zbek tilida “-gan” shakli har doim yetarli bo‘lmaydi)

Er schrieb einen Brief.

Tarjima: U xat yozdi. (Präteritum – aniq o‘tgan zamon)

Bu yerda tarjimon zamonning semantik ma’nosini kontekst asosida aniqlashi kerak.

2. So‘z tartibi (Wortstellung). Nemis tilida V2-qoidasi amal qiladi: fe’l doimo gapning ikkinchi o‘rnida bo‘ladi. Egallovchi element (Zeitangabe, Objekt, Adverbial) esa birinchi o‘ringa chiqsa, ega keyin keladi:

Heute schreibt der Student einen Aufsatz.

Tarjima: Bugun talaba insho yozmoqda.

O‘zbek tilida esa so‘z tartibi nisbatan erkin bo‘lib, ma’no asosan gap bo‘g‘inlarining urg‘usi bilan belgilanadi. Shuning uchun tarjimada ma’lumot taqsimoti muhim bo‘ladi.

3. Artikllar va jins (Artikel und Genus). Nemis tilidagi artikllar (der, die, das) va otlarning jinslari o‘zbek tilida yo‘q. Bu esa noto‘g‘ri tarjimalarga sabab bo‘lishi mumkin.

Der Lehrer – erkak o‘qituvchi

Die Lehrerin – ayol o‘qituvchi

O‘zbek tilida: o‘qituvchi degani jinsni bildiruvchi qo‘shimcha olmasdan ishlatiladi. Tarjimada bu farq izoh bilan yoki kontekst orqali ifodalanadi.

4. Kelishiklar (Kasus). Nemis tilida Nominativ, Akkusativ, Dativ, Genitiv bor. O‘zbek tilida ham kelishiklar mavjud, lekin ularning ishlatilish qoidalari har doim mos kelmaydi.

Ich danke dem Lehrer. (Dativ)

Tarjima: Men o‘qituvchiga minnatdorchilik bildiraman.

Ich sehe den Hund. (Akkusativ)

Tarjima: Men itni ko‘ryapman.

Dativning ko‘plab hollari o‘zbek tilida jo‘nalish yoki vosita kelishigi bilan ifodalanadi.

5. Modal fe‘llar va yordamchi konstruksiyalar. Modal fe‘llar tarjimada ma’no nozikligini anglatadi. Ular ehtimol, ruxsat, majburiyat yoki zaruratni bildiradi:

Er muss heute arbeiten.

Tarjima: U bugun ishlashi kerak. (majburiyat)

Sie darf ins Kino gehen.

Tarjima: U kinoga borishi mumkin. (ruxsat)

Tarjimon bu konstruksiyalarni kontekst asosida to‘g‘ri talqin qilishi lozim.

6. Fe‘lning ajraluvchi qo‘shimchalari (Trennbare Verben)

Nemis tilida ko‘plab ajraluvchi fe‘llar mavjud:

Er steht früh auf.

Tarjima: U erta turadi.

(Fe'l: aufstehen – bu yerda “auf” so‘zi gap oxiriga ajralgan)

Bunday hollarda tarjimon fe'lining asosiy ma'nosini to'g'ri aniqlashi kerak, aks holda tarjimada xatolik bo'ladi.

Grammatik muammolar tarjimaning asosiy to'siqlaridan biri sanaladi. Tarjimon grammatik tafovutlarni chuqur tushunishi, ularni amaliy tarjimada to'g'ri qo'llay olishi zarur. Ayniqsa, nemis tili kabi grammatik jihatdan murakkab tillarda tarjima qilishda sintaktik struktura, artikllar, fe'l zamonlari va kelishiklar alohida e'tibor talab qiladi. Grammatik aniqlik tarjimaning mazmuniy to'liqligi va stilistik muvozanatini ta'minlaydi.

Tarjimada grammatik masalalar – bu tilning murakkabligini va uning turli tizimlarini hisobga olishni talab qiladigan muhim bir qismidir. Grammatik farqlarni tushunish va ularni to'g'ri tarjima qilish uchun tarjimon har ikki tilning grammatik tizimini mukammal bilishi zarur. Nemis tili va o'zbek tilining grammatik tuzilmalari orasidagi farqlar tarjimaning sifatiga katta ta'sir ko'rsatadi. Zamonlar, kelishiklar, so'z tartibi va modal fe'llar kabi grammatik elementlar tilning asosiy tarkibiy qismlaridir va har biri o'ziga xos tarzda tarjimaga yondashuvni talab qiladi. Tarjimon har doim tilning grammatik va semantik qatlamlarini chuqur anglab, ma'no va uslubni aniq saqlashga harakat qilishi kerak. Shunday qilib, grammatik muammolarni yengish nafaqat tarjima jarayonida yuksak aniqlikni ta'minlaydi, balki tilning rang-barangligini va boyligini ham to'g'ri ifodalaydi. Tarjima jarayonida grammatik xatolarga yo'l qo'yilmaslik uchun quyidagi asosiy tavsiyalarni ko'rib chiqish lozim: Har ikki tilning grammatik tizimlarini chuqur o'rganish, so'z tartibi va zamonlar farqlarini hisobga olish, ajraluvchi fe'llar va modal fe'llarning to'g'ri ishlatilishiga e'tibor qaratish, tarjimada kontekstga mos grammatik transformatsiyalarni qo'llash. Umuman olganda, grammatik masalalar tarjima jarayonining muhim qismi bo'lib, ular nafaqat tilning aniq va to'g'ri o'tkazilishini, balki madaniy tafovutlarni ham hisobga olishni talab

qiladi. Tarjimon uchun grammatik ko'nikmalarni o'stirish, tilning nozikliklarini tushunish va o'z mahoratini rivojlantirishni davom ettirish zarurdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Newmark, P. (1988). A Textbook of Translation. Prentice Hall.

Ushbu kitob tarjimaning asosiy nazariyalarini va grammatik masalalarini tahlil qiladi. Yozuvchi tarjimadagi grammatik xatolarni qanday bartaraf etish mumkinligi haqida batafsil ma'lumot beradi.

2. Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1995). Comparative Stylistics of French and English: A Methodology for Translation. John Benjamins Publishing Company.

Bu asar, ikki til orasidagi stilistik va grammatik farqlarni o'rganadi va tarjimaga ta'sirini ko'rsatadi.

3. Baker, M. (2011). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.

Bu kitob tarjima jarayonida grammatik va leksik masalalarga alohida e'tibor qaratadi. O'zbek tili va boshqa tillar orasidagi farqlarni tahlil qilishda foydalidir.

4. Catford, J. C. (1965). A Linguistic Theory of Translation. Oxford University Press.

5. Larson, M. L. (1998). Meaning-based Translation: A Guide to Cross-language Equivalence. University Press of America.

6. Kade, O. (1968). Linguistic Aspects of Translation. Mouton.

7. House, J. (2015). Translation as Communication across Languages and Cultures. Routledge.

8. Nida, E. A. (1964). Toward a Science of Translating. Brill.

9. Baker, M. (1992). In Other Words: A Coursebook on Translation. Routledge.

10. Gambier, Y., & Van Doorslaer, L. (2010). Handbook of Translation Studies. John Benjamins Publishing Company.